

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ת"

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

מסכת עבודה זרה - דף יז

עיונים על הדף

עצור בעלי חיים

מבואר במשנה שאם מוכר לגוי תרנגול לבן בפני עצמו, יוריד אצבע מהתרנגול בכך לא יכשיל את הגוי בעבודה זרה, שבידוע שאינם מקריבים חסר לפני ע"ז. ואם מוכר לו בין שאר תרנגולים אין בכך איסור, ואין מוריד אצבע.

הפורת ידוסיף הביא בשם התוס' יו"ט (א.ה. לא מצאתי בתוס' יו"ט וכנראה הכוונה לתוספות חדשים שאף הם מודפסים על המשניות), מדוע לא נאסר לקצוץ את אצבעו של התרנגול מצד צער בעלי חיים.

בגמ' לעיל יג, א אמרו שכאשר אדם רכש בהמה בשוק של ע"ז קונסים ואומרים לו לעקור את הבהמה היינו לקצוץ רגליה מן הארכובה ולמטה וכו', ושאלו בגמ' והרי זה צער בעלי חיים, אמר אביי שאמר הנביא ביהושע "את סוסייהם תעקר" מבואר שמתור לצורך עקירת ע"ז. הקשו תוס' (שם, ד"ה אמר אביי) והרי למ"ד צער בעלי חיים מהתורה מה הראיה מהפסוק ביהושע, שם הצטוו על פי הדיבור, אבל בכל מקום אין כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה, שהרי למ"ד צער"ה מהתורה לא יאמרו חכמים שלא כך. ביארו תוס', בודאי שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה באופן שגורא להם טעם קצת, והביאו ראיה מהמ"מ ביבמות.

ע"פ דברי התוס' כתבו התוס' חדשים על המשניות, אין להקשות איך אמרו לקצוץ אצבעו של התרנגול והרי איכא צער בעלי חיים, שהרי במקום שראו צורך אין צער בעלי חיים.

עוד הביא שיש במפרשים שביארו שקצץ אצבעו בסם, וא"כ אין צער בעלי חיים. ולא הבנתי ביאור זה, והרי אם מותר בסם שהרי צער בעלי חיים, מדוע לא ביארה הגמ' כך על הרוכש בשוק של ע"ז, ומה הביא אביי פסוק מיהושע הרי יכלו לתרץ שנועשה הדבר בסם ואין חשש צער בעלי חיים, ומעט דוחק שבאו לתרץ על אופן שאין לו סם.

בתפארת ישראל (וכן אות לא), נקט שבמקום שמוכר תרנגול לבן בין שאר תרנגולים אין לומר לו שיקטע אצבע מחשש שמא יעבוד בו עבודה זרה, שהרי יש לתלות בהיתר שהרי רוכש עוד סוגים, ואין לומר שיעבור על צער בעלי חיים במקום שיש לתלות בהיתר.

ואף כאן יש להקשות על השיטה שהביא התוספות חדשים, אם ניתן לקטוע בסם ואין בזה צער בעלי חיים, מדוע לא נאמר אף במוכר שהבלעה בשאר תרנגולים שיריד דם ויש חשש של צער בעלי חיים, ואין חשש שיעבור על ע"ז. אמנם בשו"ת ציון לנפש חיה (ס' קו) מבואר שאם קוצץ בסם אין חשש של צער בעלי חיים, שם דנו לגבי כתיבת גט על בהמה או יד של עבד, בשו"ת בית דוד (ס' לא) דן שמא יש נידון של צער בעלי חיים, והנידון בעבד שלא קוצץ את ידו משום איסור חבלה כמבואר ברש"י (גטין ז') ולא משום איסור צער בעלי חיים. ובשו"ת ציון לנפש חיה (שם) ביאר שאין להוכיח כיון שמדובר שקצץ באופן שאין נידון של צער בעלי חיים.

כתב בספר חסידים (אות תקפט) יש דברים שאין הלב סבור שיש עון בדבר, והוא עון, כגון לשנות הרביות ממנהג שברא, כי הקב"ה עשה כל צרכי הכל לפי מה שהוא, כי העופות הקטנים אינם זדים ממקומם לפי שהעוף מביא להן לאכול עד שגדלים לו כנפים, אבל עופות הבית מיד הולכים לפי שמחיתו בהליכה ולא בעפיפה. וכן חיות אוכלות עשב השדה, כי אי אפשר להביא עשב לקטנים לכך הולך. אבל חיות הטורפים ממלאים חוריהן לטרוף טרף ואין צורך לקטן לצאת מפני שאינו יכול לטרוף.

וברא דבר צרכיו ומנינו כפי הצורך, כיצד קרנים לבהמה טהורה להגן מן החיה, וגם בעבור לחיך בהם ולגרש זבובים ותולעים הנושכים בה. ברא זנב במקום שלא יגיע קרנים לגרש זבובים בזנבו, לכך ברא לשור זנב ארוך במקום שלא יגיע קרניו לגרש זבובים בזנבו, לעזור לעצמו בזנבו, ולעיוזם שקרניה זקופים לא כפופים ברא זנב קצר, כי צווארם ארוך וקרניה מגיעים לכל גופו, ואינו צריך לזנבו. הרי אם יחתוך ברא זנב בהמה והוא סבור לא עשיתי צער בעלי חיים, הרי גורם צער לבהמה שאינה יכולה לתקן עוד לעזור מן הזבובים. וברא לאדם ולדוב ולקוף ידים, לפיכך אין צרכים זנב כי בידים אשר להם ממשמשים בכל הגוף.

סוף דבר לא הניח הקב"ה צורך כל בהיה שלא ברא לה כל צרכיה. ואם יאמר אדם האין יתכן שברא הקב"ה באדם דבר לבטלה, כגון צפרניו אם אין אדם נוטלם היו גדלים באדם יותר מכדי צרכיו, של להשיב כי כל עשייתו ונדולו וגם השער שגדל צורך הוא, פעמים מוצא רפואה והנאה בגידולו, ופעמים בגילוחו, וכן בשנינו וכן בצפרניו. הרי ברא לכל הבריות צרכיהן וצרכי צרכיהן, כגון ידים לעמול, ידים לזב לטרוף, ולהכות טרף כמו אדם. אלא אדם מכה בכלי שבידיו. וברא לחזיר יער שיניו למעלה ושיניו למטה, שאם יבא זנב או חיה אחרת להכותו הוא מכה בשיניו. הזנב ביד והארי בזנבו וסוס ברגליו. ולסוסים ולגמלים ולחמורים פרסותיהן קלותות בעבור ממשמשים שעליהם שרובים עליהם, להתחזק ולסבול המשאין, ולדוב שכוחו בידיו יש לו כפות ככפות רגלי אדם לעמוד על רגליו, ולכלב שאוכל עצמות ודברים קשים, שינוי חדים. ועוד שיהא המאכל במעיו שלשה ימים כדי שלא ירעב. ונפל אשת (משמחת) ברא בלי עינים, לפי שמאכלו בתחתית הארץ, ואלו (היה רואה) היה צריך לבקש צרכיו [היה רואה]. נפל אשת, היא תנשמת שבשרצים, שכתוב בויהי ביום השמיני (ויקרא יא יח) וקורין אותם טלפ"א בלע"ז.

מקורות לאיסור צער בעלי חיים

לשון הגמ' בשבת (קכח, ב) שסברו צער בעלי חיים דאורייתא, וכך הזכירו תוס' הנזכרים לעיל לפנינו יג, א ד"ה אמר אביי. וכך בפשטות דעת רבנן לאורך הסוגיא בב"מ לב, ב. ואילו לדעת רבי יוסי הגלילי שם הדברים מבוארים שסבר צער בעלי חיים לאו מהתורה.

אך מעניין להתבונן בדרכם של רבותינו במשך הדורות, שהביאו כמה וכמה מקורות לאיסור "צער בעלי חיים".

א. רש"י בשבת (קכח, ב ד"ה צער) הביא את דברי בב"מ, שנאמר "עזב תעזב" (שמות כג, ה) ויש שלמדו מכאן צער בעלי חיים מהתורה. ויש מ"ד שחולק ואומר שזה דרבנן.

הרא"ש ב"מ שם (סי' כט) וכן בשבת (שם סי' ג) פסק שצער בעלי חיים דאורייתא מ"עזב תעזב עמו". וכך הביאו המאירי, ר"ן ורבוני ניסים גאון (שם בשבת). במרדכי (ב"מ רסג) כתב לאסור מהתורה, ובאנשי שם (אות ח) ביאר דבריו שרק צעב"ח גדול היו מהתורה. אף ברמב"ם בפה"מ שביצה (ג, ד) סבר שאיסור צעב"ח מהתורה. וכן בשלטי גיבורים שבת (גא, א מדפ"ר, אות ג). ועי' במג"א (א"ח שה, יא) ושם בפרמ"ג (א"א), ובלבוש סקי"ח.

ב. מאיך ברבינו פרץ ובריטב"א ישינים (ב"מ שם) למדו שאיסור צעב"ח נלמד מהלכה למשה מסיני.

ג. בראב"ד (חובא בשיטמ"ק) וכן ברבינו יונתן (ב"מ ז, א) וכן בעל ההשלמה למדו צער בעלי חיים מהלוא ד"לא תחסום" (דברים כה, ד). וכן יש משמעות בלשון המאירי שמשמשים בפסוק של לא תחסום להשלמת הלימוד מעזב תעזב. ברס"ג (עשה כג, כד) הביא הגר"פ פערלא את שיטת בעל ההשלמה שאף הוא למד מ"לא תחסום" ועמד על דבריו בסוללת קושיות.

ד. בשיטמ"ק הביא עוד ביאור בשם הרב"ז שאין כאן לא איסור לאו ולא איסור עשה, אלא איסור בעלמא.

ה. הרמב"ם במו"נ (ח"ג פ"י) ובספר חסידים (תרסו) הביאו שהמקור לצער בעלי חיים הוא מאתנו של בלעם שנאמר "על מה הכית את אתונך" (במדבר כב, לב).

ו. אך ברמב"ם שם (פמ"ח) וכן יש משמעות בחינוך (תקמ) שלומדים מ"שלוח הקן" (דברים כב, ו).

ז. ובנוסף למדו, מהאיסור של "אותו ואת בנו" (ויקרא כב, כח) שאסרה תורה לשחוט אם האם ואת הבן ביום אחד משום צער בעלי חיים.

ח. בחת"ס (במגיא ב"מ) נוקט שמהפסוק "ורחמיו על כל מעשיו" (תהילים קמה, ט) לומדים צער בעלי חיים. (וכך במרדכי)

ט. ביום תרועה למהר"ם בן חביב מבואר, איסור צעב"ח הוא מדרבנן, ואסמוכה אקרא "והשקית את העדה ואת בעירם" (במדבר כ, ח). (ועי' במשכיל לדוד לרבי דוד פרדו, שביאר את הפסוק לחלקו בענין "חסה התורה על ממונם של ישראל" ובנוסף ל"צער בעלי חיים". ובה הענין בט"ז בביאור לתורה) ועי' במרדכי במסכת ע"ז (תשצט) שנקט שצעב"ח מדרבנן, ועי' באנשי שם לפנינו (אות ח מהמרדכי רסג).

יש דברים שאסורים במכירה לעכ"ם כל השנה, א. אצטרובלים, בתחילה אמרו שהכוונה לתרניתא, סוג של ארז. ונחמה וביאור רב ספרא רבין בשם ר"א שהכוונה פירא דארזא.

ב. בנות שות, ביאר רבה בר בר חנא בשם ר"ח שהכוונה לתאים לבנות. וביאר שדוקא כאשר הם עם העוקץ היינו "בפוטטרות".

ג. לבונה, ביאר רבי יצחק בשם ר"ל דווקא לבונה זכה אסורה. הדברים שנאסרו למכור לגוי זה דווקא בחבילות קטנות אבל חבילה גדולה (ביאר רבי יהודה בן בתירא שהכוונה לערף של ג' מנה) שמוכר שרוכש לצורך מסחר מותר, וביאר אביי שלא חוששים שימכור הגוי לצורך עכו"ם שלא חוששים ללפני של לפני עור לא תתן מכשול.

ד. תרנגול הלבן, ולדעת רבי יהודה כאשר מוכר לו הרבה תרנגולים ובתוכם תרנגול לבן מותר. ויכול למכור לו תרנגול לבן חסר. היינו שיקטע אצבעו. אמר רבי יונה בשם רבי ירמיה בשם רב זבדי או רבי יונה בשם רבי ירמיה, אם מחזר הגוי אחר "תרנגול לבן" אסור למכור לו, אם מחפש "תרנגול סתם" מותר למכור לו תרנגול. וכאשר מחפש תרנגול לבן, אדום ושחור, לרבי יהודה אסור למכור לו לבן בפני עצמו כיון שהזכיר לבן בתחילה חוששים שמעוניין בלבן והזכיר שאר מינים להטעות את הישראלי. ואם קונה שאר מינים בידוע שלא מכון לע"ז.

ואילו רבנן וסבורים באופן שהזכיר לבן יש לחוש לעכ"ם, ואם הזכיר בסתם, לא חוששים לע"ז. וכן למדו בבבלי שרבי יהודה אסר באופן שאמר "תרנגול לבן" אבל אם חיפש עוד מינים לא נאסר למכור לו. ובאופן שעשה משתה לבנו (לא מדובר בסעודת הנישואים עמה שזה מוגדר במשנה לעיל כיום אוד, אלא ביאר רב יצחק בר רב מרשיא שמחזר בסעודת חברים שאין סעודה זו חשובה לעשותה בשם ע"ז), או שיש לו חולה בביתו לא נאסר למכור לו אפילו תרנגול לבן לבדו ואפילו ביקשו.

ה. כל דבר שמפרש לצורך ע"ז, אבל בסתם מותר. לה"א, "סתם" הכוונה שמחפש חיתים. מפרש"י אמר שצריך חיתים לבנות. וחוששים שצריך לע"ז. וא"כ בתרנגול אפילו בסתם יש לחוש לע"ז. אפילו שלא הזכיר לבן, וקשה לו דברי ר"ז. מבאר הגמ', "סתם" חיתים חיתים לבנים. ו"מפרש"י אמר שצריך אותם לע"ז. והחידוש שבמפרש אסור משום שהיה צד להתיר כיון שיש לומר שאותו קונה לא צריך בכלל לע"ז, אלא משום שכ"כ דבוק בעבודתו חושב שכולם דבוקים בעבודה זרה שלו, ואומר שצריך לע"ז כדי שימכרו לו בזול. קמ"ל שאם אמר שפירושו לע"ז לא עושים חשבונותיו וחוששים לע"ז ולא ימכרו לו.

הסתפק רב אשי, האם מותר למכור לו תרנגול לבן שלם. בזמן שחיפש תרנגול לבן קטוע ובידוע שאינם מקריבים לע"ז תרנגול קטוע. או שחוששים שהוא מערים. לצד שהוא מערים ואין למכור לו שלם. מה הדין באופן שמחפש תרנגול לבן, ונתנו לו שחור או אדום וקנה, האם מותר לתת לו עתה לבן כיון שרואים שנטול את כולם, או שמערים. ונאמר בספק.

לדעת ר"מ, ג' דקל משובח. אמר רב חסדא לאבימי, ידוע שאברהם אבינו היו 400 פרקים במסכת שוכנות ר"מ ידועים פרקים ואין אנו מבינים אותם, והוקשה לו בדברי ר"מ האם מותר למכור להם דקל רע, והרי כתוב במשנה לקמן שאסור למכור להם כל המחובר לקרקע. ביאר לו אבימי שכוונת ר"מ פירות דקל טוב. וכן ביאר ר"ה.

ח. מצב, ביארו שהכוונה לסוג של תמר שנקרא "קשבא". ח. ונקל"ס, אמר רב ידמי בשם רב חמא בר יוסף שהכוונה ל"קוריטי". אמר אביי שלא הועיל כלום שאין אנו יודעים מה זה, אמר לו שתיגע לארץ ישראל ותאמר "נקלס" לא ידעו מה כוונתך, ואם תאמר "קוריטי" יראו לך.